

של העיר התנוסס בית. סדרנות רחבות חצובות אכן בכניסתו ושעון בכיסתו המתחדדת ומוחיבה מול השמש. עם בוקר וערב נישאו מעל העיר תקיעות חצוצרה של צופה המקדם את זריחת החמה ומבשר שקיעתה. אלה הסיחו לרגע את דעת יושבי העיר מעניינים השוטפים ולבעלי דמיון ער הוכירו את ימי הבינים. צלצול שרש" רות של גשרים מורמים עם רדת יום וכובסים נועזים בשערי עיר.

בבית זה גדל שלמה והוא בן יחיד למשפחה שירדה מנכסיה וחיתה בחדר צר ואפל חי מחסור ודחקות. ברמת אביו המונג כוס יי"ש לערל ובדפוס אמו החולנית. לשעבר יפת'תואר. המגישה כוס המין דרך האשנב מחמת צניעות. ראה את שכנית עמו המושפלת. את זעמו על כך הוציא בחגרות עם ילדי הערלים הנערכות מהוצה לעיר והמתחדשות עם כל מגישה ופגרי סה. התורים ראו בבנם התיזר רב בעתיד. שמרו שלא יצא לתרבות וזה וכמעט מנעו ממנו כל השכלה חילונית. אף על פי שאמצעיהם היו דלים נתנו לו מלמדים מעולים, יהודים יראי שמים ותופסי תורה אשר העיר התברכה בהם. והוא, כרבי. החזיק ספר השכלה מתחת לנמרא וישקע בו בכל רגע של אפשרות.

מלחמת 1914 טילטלה את משפחתו לאחת מערי רוסיה ושמה קץ להמשך של חינוך כל שהיא. במצבם הניאש כפליטי מלחמה השכירי את עצמו כפועל בבית חרושת והיה המפרנס העיקרי. בשבוע לעיר מגוריהם ולמסלול החיים הקודמים לא מצא לו שום אחוזה ושום המשך. עיקר חייו היה הספר. מחברי הספרים נראו לו כיצורים טהורים. נקיים מכל פגם. חלם להיות אחד מהם. נסיונות כתיבה ראשונים עשה או באיריש. והללו שימשו לו אחר כך לבדיחות דעת. תיקון לחיי האומה המושפלים ולחיי בשלה ראה כעבודה בארץ ובכנינה. היה בין הראשוני נים שניעו אליה בתום המלחמה. בן י"ז. שנתים עבד בביתניה. חנת פיק"א. הן לא הניחו דעתו. בעמק מצא את מקומו. השתחף בעליה על קרקע של תל'יוסף — עדת הכמורים והבחור' רות המתנהלת אחר עגלות טעונות אהלים וכרי עבודה. תל שומם הנורע בשעות אחדות עשרות אהלים צהורים. ההופך בן רגע אי שוקק חיים. אורח חיים המיוחד הקם בו כמאליו — היה בזה משהו מאגדה. היה בין הראשונים שנעץ את המחשבה בקרקע בתולה של העמק והעביר' בה תלם ארוך וישר. חיי אדם עשויים רגעים. רגעים. אשרי הזוכה ברגע גדול. לו גם אחד בחייו. חרישה, וריעה, צפיה לנשם. לנבט היו עתה חייו. הספר נודח לקרן זוית. ומשאלת לבו

שלמה רייכנשטיין

טברשין. עיירה קטנה במדינת פולין. היא עיר מולדתו של שלמה. חג שבועות תרס"ב (1902) יום הולדתו. בן חרשים אחדים הובא לזפורשץ. עיר עתיקת יומין וחן וצביון מיוחד לה. שרדיו בניניה. אשר הלונותיהם צדים ומקצתם הפכו למגורים וכנסיות ומחילות אפלות בתוכם. ניכר מעשי ידי אדם הם. מקופות נפלאים למחבואים. משחקים לילדי העיר; חפירות'תעלות עמוקות המפרידות ביניהם העידו כי עיר בצורה היתה לפנים וכי עבר סוער לה. ברובע היהודי (שרדיו נטו נשחרו בו) עמד בית כנסת יסן וככל שעות היים עלו משם קולות של לומדי תורה. בטבורה

היתה, כי כאלה יארכו הימים. המחלוקת שפר" זה על התל גרמה לו שיעבור עם עוד חברים רבים למשק השכן, לעיר־חרוד, בה ישב עד ימינו האחרון, כ' שנים. היא גם הורידה אותו מטרומי פרומים של עלם הווה והעמידה אותו על החיים. שהם חג וחולין כאחד. ועל שכנו של אדם, העשוי אורות וצללים.

חור לספר בצמאון־משנה. גם התחיל לחטף ביטוי בכתיבה. עוד לא עמדה לו היכולת לנבש יצירה רחבה ומקיפה. מה שעשה בסוף ימיו, ונתן אך פרקים אחדים מחיי התל, ימים נעלים (והם היו לו הכרת) היו לו ימי הכתיבה, ואם כי הכתיבה היתה לו לתג, היתה גם כאורח בבית צר ודחוק, אמנם רצוי מאד, ומקבלים פניו בשמחה, אך מרוצים כשהוא יוצא לדרכו. אדם שעמל־כספים היו לו מעקרונות חייו, היכן יקה לו ימים לכתיבה? אלה היו רגעים חסופים, גזולים ממנוחה ומשינה, גנובים מילד המצפה ללטיפת אב, ושגור היה בסו בית משירו של ריכרד דה מל:

נישן במיטתנו.

גם ילד יש לנו,

אשתי!

גם עבודה יש, עבודה לשנינו,

ושמש יש לנו, ורוח, וגשם —

ויחסר לנו אך דבר ועיר מדי,

אך פנאי!

כל מה שהוציא מתחת ידו זכה להדפסה. אך קשה היתה לו השתיקה שליוותה את כתיבתו, זו המלווה לא אחד כמוהו. רגעי קורת רוח בודדים היו לו שיחה חמומה עם בחור פלוני באוטובוס, או פנישה ארעית עם בחור אלמוני בבית החולים, שכתבתו מצאה הד בבלבם.

בבתי החולים בילה לא מעט. כי חולה אולי קום היה מגיל צעיר מאד. מחלה זו גם עקרה אותו מן הפלחה. לא יכול לעבוד את האדמה. שמר את יבול שדותיו, עזי גניה וכרמיה שנים רצופות ברנל וברכיבה על סוסה אוהבה, שצה" לה לשמץ צעדיו מרחוק. קיוה כי יבוא יום. המחלה תרפא ממנו וישוב להשיכם כאחד זורע אי כורם, לא אחת התלוצץ על חשבוננו, כי ראה את עצמו מוכה שתי מחלות — אולקוס ומחלת כתיבה. ושתיהן החזיקו בו וטרפו את גופו. בשעה שאחת היתה מטילה אותו למיטה

ביסורי גוף קשים, היתה השניה מקימהו. משר" בה אותו אל השולחן ומוקדת: כתוב! כתיבת רומן היתה לו לעצמו הפתעו, ובאחד משולי מתברתו רשומה שורה, המעידה כי מהס" ונפעם היה לברא מחשבה זו. תחילת המחשבה היתה כתיבת סיפור אשר הנושא שלו: הקבוצה בימינו. ובטרם ניגש לפרשה זו היתה לו הכר" זיית התהיה על ראשית ימי הקבוצה. ונכתב: "ראשית", סקד מקומות שאהב, העלה דמויות יקרות, שם לחיות רבעי אשר של נעורים, כל ימי דאג כי לתקופה הזיא, שלפי דבריו תקופת עליית אדם גדולה היתה, לא קם גואל בספרות. לא הלם כי הוא יהיה הגואל. הסיפור נכתב בתוכו בלא יודעים במשך שנים רבות, ופתאום קמה היריעה פרושה לנגד עיניו ולא היה לו אלא להעתיקה. והוא שמעולם לא ידע לסדר את יומו עשה את סידורו קבע. העבודה והכתיב" בה, שהיו לו כשתי יריבות קנאיות, השלימו בנייהן בתקופה זו של חייו. סדר יומו היה: משמנה בבוקר עד אחת בעזרים לכתיבה ומשמים עד שעה אחת־עשרה בערב לעבודה המטבת. בחדר האוכל הגדול הוטמה ורועש כבית חרושת ענקי לא הכירו בכחור זה, הודחף את עגלת האוכל ומספל בדוד לספק רותחין וג' לאחרים, כי מוחו טרוד לא אך באלה, רק מבט בודד שחרג לפעמים מעל הסרעדים ותעה אי" שם אל ראשי ההרים הנראים דרך ההלונות המרובים, גילה כי רחוק, רחוק הוא מכאן.

גופו הנגוע חזיל לא עמד בסדר יום כה מיגע. התקפות כאב חזרו ונשנו. ואחר היסוסים רבים שמץ בעצה הרופאים והחלים להינתה. קיוה כי את ספרו השני יכתוב כשהוא הריא. משוחרר ממכאובים. הלם על עבודה השדה. אולי ישונו אליו הימים ההם, שיחמר להם חסד כל ימיו. בבוקר אביב נוהר נקרא לבית־החולים ונזותה. סבל יסורים מטרפי דעה, פרקים היה מדמדם ותועה בין שלגים צחורים בליות שועל כסף קטן. אחר נתוח שני — שמונה ימים אחר הראשון — שכב שלוב ידים על חזהו, ומלמל ורק מלה אחת עוד כמעט ברורה — מ"ס־מ" מעלה... מ"ס־מעלה... והיה כעולה בטולם בלתי נגאה שלב אחר שלב עד אשר עב" לעולמות, אשר למתהלכים לפי שעה כאן אין שם כל דריסת רגל.

טובה שטרן